

IZVJEŠTAJ O SAVJETOVANJU "ARHIVI I EUROPA BEZ GRANICA" U MAASTRICHTU NIZOZEMSKA - 2-5. X. 1991.

Prvo europsko arhivsko savjetovanje održano je na inicijativu nizozemskih arhivista, odnosno njihovog arhivskog društva, koje se smatra najstarijim na svijetu, te ove godine slavi svoju 100. obljetnicu. Tim povodom ujedno je i organizirano ovo savjetovanje u Maastrichtu. Naslov savjetovanja "Arhivi i Europa bez granica", označava stanje u Europi, kakvo se očekuje nakon g. 1992.

Dobar dio savjetovanja posvećen je i temi novih tehnologija i nekonvencionalnoj, audio-vizuelnoj i drugoj građi, njihovoj obradi, a posebno njihovoj standardizaciji, te obrazovanju arhivista koji će raditi s takvom građom. Drugi, veći dio predavanja, bio je okrenut novim odnosima u Europskoj zajednici nakon ujedinjavanja, te svim onim procesima koji se mogu očekivati i na polju arhivskih službi, obrazovanja, "etici" i liku arhivista i drugo. U tom smislu već prvi radni dan (3. listopada) osnovne teme bile su "Građanin i uprava - administracija", te "Historicizam i informacijska služba". U prvom sklopu predavanja, najviše se govorilo o "odnosu privatnosti spram slobode informacija", što je već više puta bio predmet većeg broja stručnih studija i radova (RAMP-a i drugih) na raznim međunarodnim i drugim savjetovanjima, te predstavlja poteškoće i dileme i kod izrade nacionalnih, arhivskih zakonodavstava. Nadalje, predavanja su se bavila i odnosom pravnih i informacijskih aspekata relacije građanin i lokalna, mjesna i državna uprava. Dotaknuta su i pitanja vrednovanja i škartiranja građe, zatim slobodan protok informacija, korištenje građe, posebna uloga arhivista pojedinih političkih stranaka i dr. Slijedeći radni dan bio je ispunjen predavanjima o raznim oblicima obrazovanja arhivista općeg usmjerenja, posebno specijaliziranih arhivista, s pitanjima primjerice, da li osnovati poseban Europski institut za arhivske studije, odnosno kako usmjeriti obrazovanje arhivista da bude što više prilagođeno novim informatičkim potrebama obrade građe, kao i korištenja građe. Bilo je niz predavanja o sadašnjem, ranijem i budućem obrazovanju arhivista, a posebna grupa predavanja po sekcijama o pitanjima odnosa pojedinih nacionalnih arhivskih službi pa i informatičkih proizvođača opreme s arhivskim nacionalnim naslijeđem s Europskom zajednicom, na mjesnoj, lokalnoj i državnoj razini. Posebno je bilo razrađeno i pitanje arhiva europskih parlamenata, kao neke zasebne specijalizirane službe. Niz predavanja održano je i o raznim aspektima arhivskog zakonodavstva, te raznim značajnim pitanjima očuvanja, zaštite arhivske građe u cjelini, te u posebnim klimatskim, ratnim i drugim uvjetima - u jednoj takvoj sekciji sudjelovao sam u diskusiji detaljnije obrazlažući pretešku ratnu, materijalnu i političku situaciju, naslijeđe bivšeg političkog sustava, te dakako razne aspekte pokušaja čuvanja građe i u težim ratnim okolnostima, nadalje pitanje genocidnog pokušaja uništavanja, namjernom i smišljenom devastacijom cjelokupnog kulturnog, muzejskog, knjižnog pa tako i arhivskog naslijeđa, arhivske građe u raznim institucijama, te privatnim, crkvenim i drugim arhivima u Hrvatskoj danas. Spomenuo sam i primjer Dubrovnika kao grada spomenika s arhivskom građom nulte kategorije,

izloženog opasnostima uništenja, uz teškoće i opasnosti prijenosa arhivske građe tamo i u drugim gradovima, zatim mala mjesta gdje su ugroženi arhivi crkvenih ustanova, župa i samostana, s jasnim elementima genocidnog uništavanja kulture hrvatskoga naroda i njegove opstojnosti. Usporedio sam naš rat s uništavanjem manjina i njihove kulture, Mađara i Nijemaca u Rumunjskoj, u doba Ceausescua i kasnije. O tome ću opširnije iznijeti još neke momente kasnije u ovom izvještaju. Ukupna reakcija predsjedavajućeg, poznatog francuskog arhiviste, inspektora francuskih arhiva, Marcela Duchaina, bila je da u svakom slučaju izražava ukupne simpatije, svoje i svih kolega arhivista - ali da će o tome više biti govora na sastanku jedne komisije MAS-a (Međunarodnog arhivskog savjeta), čiji je on član, u Bonnu, ove godine. Budući da je u ovoj sekciji glavna tema bila "efikasnost zakonodavstva bilo prisilom ili nagovorom", to sam još jednom pokušao naglasiti da je međunarodno arhivsko zakonodavstvo zapravo posve nemoćno da u slučaju ovakvog ratnog sukoba pruži bilo kakvu, domaću ili međunarodnu, zaštitu arhivskoj građi ili ugroženim kulturnim dobrima nekog naroda uopće. Moja se diskusija na toj konstataciji završila, budući da nisam imao nikakav konkretni, izričiti prijedlog za bilo kakvu dopunu međunarodnog ili nacionalnog arhivskog zakonodavstva. U jednom ranijem razgovoru jedan od članova odbora simpozija, nizozemski arhivist Joan van Albada, rekao nam je da se oni (kao stručnjaci, arhivisti) osjećaju pritom potpuno nemoćni, svjesni da "nikakvo zakonodavstvo ne može zaustaviti nasilje, kako nisu mogli zaustaviti niti Hitlera"! U drugoj sekciji za restauraciju arhivske građe, predsjedavala je direktorica Nacionalne škole za obuku restauratora gđa Willemien 't Hooft (National Training school for Restores, Nizozemska), pa će trebati s njom također uspostaviti kontakt i zamoliti je za stručnu suradnju i pomoć.

Posljednji dan simpozija bio je posvećen odnosima razvijenih zemalja sa zemljama Trećeg svijeta i to posebno u pogledu nove tehnologije u arhivima, te pitanju obrazovanja i općeg razvoja arhivskih službi. Prisutni su bili arhivisti iz Senegala (g. Amadou Bousso, voditelj Odjela za informacije, knjižnice i arhive Unescoa), zatim iz Nigerije, Šri Lanke, Indonezije i drugi. Dan ranije upoznali smo se s nekima od njih te smo im predali i neke naše informativne materijale o uništavanju kulturnih spomenika i arhiva u ratu u Hrvatskoj, zamolivši ih da upoznaju svoju sredinu o ratu u Hrvatskoj. Očito su i oni bili upoznati s našim ratnim stanjem jer su odmah napomenuli da je predavač spomenuo i Hrvatsku kao zemlju na "rubnom području Europe". Jedan od kolega bio je g. K.D. Paravitana, pomoćnik direktora Državnog arhiva Šri Lanke, inače profesor bibliotekarstva i arhivistike u Australiji (University of New South Wales), te bi bilo korisno s njime uspostaviti daljnje stručne kontakte.

Na ovom prvom europskom arhivskom savjetovanju u Maastrichtu, u Nizozemskoj, zajedno s kolegom M. Modrušanom, veći dio radnog i slobodnog vremena proveli smo u intenzivnim informativnim razgovorima s većim brojem, nekoliko desetaka arhivskih kolega iz niza europskih i izvaneuropskih zemalja - upoznavajući ih s ratnim događajima, posebno o uništavanju kulturnih dobara, arhivske građe u Hrvatskoj, upozoravajući u svim razgovorima da se radi o nasilnom, agresivnom ratu koji kao krajnji

cilj želi uništenje hrvatske kulture, te genocidno razbijanje hrvatskog nacionalnog teritorija, kao i samog hrvatskog naroda. S druge strane, od svih arhivskih kolega s kojima smo se susretali, u najmanju ruku, zapazili smo veći ili manji interes: kod najvećeg broja izričito izraženu simpatiju i želju da nam pomognu, bilo stručnim nastojanjem na zaštiti građe (predviđa se, kako sam istaknuo, posebno zasjedanje jedne komisije MAS-a u Bonnu, o tome su nas izvijestili g. M. Duchein, zatim Erckhardt Franz iz Darmstadta i dr.), bilo izričito obećavajući svu stručnu pomoć, pomoć u opremi, izgradnji, ali nakon završetka rata, kako je to istaknuo J. van Albada, jedan od organizatora skupa zemlje domaćina, Nizozemske.

Već prvi dan, 2. X., prije početka savjetovanja susreli smo se s organizatorom XII. međunarodnog kongresa u Kanadi, g. Claude Minottom, koji je izrazio želju da mu se javimo odmah po povratku u Hrvatsku, zbog sudjelovanja na Kongresu 1992., dok je njegov kolega g. Marcel Caya izrazio ne samo posebne simpatije za borbu Hrvatske za slobodu, nego također i mišljenje da frankofonski dio Kanade (Quebec) može, doista, i učiti na mnogim političkim i drugim aspektima naše borbe.

Među važnijim razgovorima, svakako valja iznijeti stanovišta i mišljenja Joana van Albade, s obzirom na njegovu ulogu u organizacijskom komitetu Simpozija. Na naše upite, da li možemo iznijeti apel hrvatskih arhivista o ratu u Hrvatskoj, ponaprije je kazao da to ne može biti na samom svečanom početku savjetovanja, a da ćemo se nešto kasnije dogovoriti u koju temu bi najbolje pristajalo iznijeti naš apel. Na pitanje možemo li očekivati da prikažemo makar dio naših video-kazeta o ratnim razaranjima, posebno kulturnih spomenika, odgovorio je odmah negativno, objašnjavajući to time da druge zemlje takve video materijale neće prikazivati, kako je to običaj na arhivskim kongresima, da praktički nemaju nikakvih tehničkih mogućnosti da se u toj inače velikoj, modernoj kongresnoj zgradi takve kazete pokazuju. Na naše daljnje traženje da bi eventualno imali kakvu press konferenciju ili druge kontakte s novinarima odgovarao je dosta neodređeno, u žurbi. Kod slijedećeg razgovora ponovili smo naše želje, te je naš nastup na plenumu bilo koje tematike odbio s napomenom da su svi predavači ranije utvrđeni, pa nam je ostavio kao jedinu mogućnost rad u sekcijama, kako se pokazalo u diskusiji, gdje zapravo svaki učesnik savjetovanja može slobodno iznijeti svoje upite, zapažanja, kritike i sl. Dakako, s time smo se morali složiti, pa smo odabrali kao najpogodniju tematiku: arhivsko zakonodavstvo i zaštitu arhivske građe - kada je diskusija i održana. Ipak, valja naglasiti, da smo u razgovoru s predsjedavajućim g. M. Ducheinom kazali o tom dogovoru s J. van Albadom, pa nam je tek nakon njihovog međusobnog dogovora, idući dan rečeno da možemo slobodno nastupiti. Nešto prije početka rada te sekcije razgovarao sam i s drugim referentom, g. Klausom Oldenhage, direktorom Saveznog njemačkog arhiva u Potsdamu, koji me je veoma ljubazno saslušao i doslovce rekao slijedeće: "Znam za vašu želju da iznesete informaciju o teškim razaranjima u vašoj zemlji, možete to slobodno iznijeti, ovo je na kraju slobodna zemlja, možete govoriti što god želite!". U tom smislu sam napokon iznio neke osnovne aspekte ratnih razaranja u našoj zemlji, kako je ranije rečeno, ali sam dakako morao paziti da to što kažem bude što više unutar zadane tematike, budući da mi je J. van Albada ranije naglasio

da su oni svi danas općenito dobro informirani o masakrima nad stanovništvom Hrvatske, te da o tome ne bi trebao govoriti (v. opširnije pripremljeno izlaganje, PRILOG).

Međutim, budući da je dan ranije, 3. X., bila donekle slična tematika ("Informacijski i pravni aspekti odnosa između građanina te mjesne i nacionalne, državne uprave") u sekciji, u kojoj je jedan od referenata bio nama poznati arhivist Mađarskog državnog arhiva, g. Imre Ress, to sam bez posebnih prethodnih dogovora, u samoj diskusiji, iznio osnovne informacije o uništavanju arhivske građe i "lokalnog i nacionalnog značenja", u pravim ratnim uvjetima. Predsjedavajući, profesor međunarodnog prava Sveučilišta u Maastrichtu, g. Theo van Boven, izrazio je nakon moje diskusije svoje potpune simpatije za našu kulturu i zemlju. Nakon završetka sekcije pristupio sam mu uručivši mu posebno knjigu o hrvatskom službenom stanovištu na Haškoj konferenciji, što je on s posebnim interesom prihvatio. S drugim referentom smo kasnije također imali opširan razgovor, upravo prijateljski, budući da je taj gosp. Reinhard Heidenreuter iz Državnog arhiva Bavorske u Münchenu, dolazio u Šibenik i dobro poznaje našu zemlju.

Možemo kazati, da je i razgovor s g. Erckhardtom Franzom, kao i s g. L. Aurerom iz Haus-Hof und Staatsarchiva, dovoljno jasno pokazao da su njemački, austrijski, a i talijanski kolege (gđa Maria Pia Rinaldi Mariani, te dvojica kolega iz talijanske Camere dei Deputati, Zastupničkog doma) bili više nego zainteresirani da nam pokažu svoju dobru volju i želju da nam na svakom stručnom polju pomognu. G. E. Franz izričito nam je rekao da njemački arhivisti, ne mogu previše zastupati interese naše zemlje, iako su im predobro poznata naša stradanja, zbog bojazni da ih drugi kolege ne ocijene kao pristrane u ovom ratu - što proizlazi iz razmjerno vrlo raširenog zapadnog shvaćanja (i bez obzira na pojedina različita politička shvaćanja i pristupe) da je najpošteniji pristup ovakvim sukobima *neutralnost*. S druge strane imali smo jedan opširan razgovor s nekoliko nizozemskih kolega za vrijeme ručka, koji su nam otvoreno kazali da sada vide da je čitav politički i povijesni pristup Nizozemske, njihove zemlje, hrvatskom pitanju bio sasvim pogrešan, te da se sada nastoje te pogreške ispraviti. Smatraju da su bili posve pogrešno informirani (posebno o tzv. hrvatskoj "secesiji" i sl.). Neki mađarski kolege s određenom kritikom su kazali da su Hrvati, g. 1918. zastupali srpske interese, protiv Mađarske, a sada smo praktički u ratu sa Srbijom - međutim svi su izrazili duboko razumijevanje i simpatije za Hrvatsku.

S direktorom Engleskog državnog arhiva (Keeper of the Public Records Office), g. Michael Roperom, vrlo uglednim arhivistom međunarodnog ugleda, razgovarao sam vrlo kratko uručivši mu engleski prijevod novog Ustava Republike Hrvatske. Zamolio sam ga makar za kratki prikaz, s obzirom na novi pristup slobodi informiranja u našoj Republici.

U razgovoru s nekim južnoameričkim kolegama razabrali smo da su veoma zainteresirani za mirni razvoj ovog sukoba u Hrvatskoj, s napomenom da je španjolski pristup našoj želji za samostalnošću ipak nešto drugačiji zbog njihovih unutrašnjih odnosa, prije svega s Baskima, ali i u odnosu na Kataloniju, koja u Španjolskoj ima zasebnu kulturu i jezik.

Posebno vrijedan bio je susret s g. Ericom Fischerom (ravnateljem ustanove International Institute for Social History u Amsterdamu), koji je pokazao i veliko profesionalno zanimanje, ali je i osobno bio veoma zainteresiran, s velikim simpatijama za hrvatski pokret i političke procese i težnju za samostalnošću, te smo mu uručili gotovo sav informativni, audiovizualni materijal (2 kazete iz Zavoda za zaštitu spomenika, 1 kazetu naše Kinoteke Hrvatske, te kazetu Kriznog štaba u Maksimiru - s legendama), kao i knjige (novi Ustav, publikaciju Serben in Kroatien i druga izdanja Ministarstva informiranja i sl.), pa i kserokopije iz Arhiva Jugoslavije s dijelom materijala Savezne Komisije za razgraničenje između Hrvatske i Vojvodine - što je sve s najvećim interesom primio. Obećao je da će nam se svakako javiti u Zagreb čim pregleda naš materijal, o čemu će, kako je rekao, obavijestiti i nizozemski tisak, te da će njegov institut o svemu što smo mu predali prirediti i posebnu izložbu koja bi trebala biti otvorena nakon dva tjedna.

Veliki interes pokazao je također i direktor poljskog gradskog arhiva u Varšavi, g. Kazimierski, koji je izrazio želju za daljnjom suradnjom između naše dvije arhivske službe.

Na kraju napominjemo da smo veće količine informativnog materijala (oko 20 primjeraka novog Ustava Republike Hrvatske i dr.) u potpunosti podijelili zainteresiranim kolegama.

Slijedeći prilog bio je kao tekst našeg eventualnog izlaganja predan tajniku Savjetovanja g. J. van Albadi - ali nije bio pročitan, nego samo, kako je rečeno, skraćeno prepričan.

PRILOG

Zagreb, September 29, 1991.

Dear colleagues,

My presentation here in Maastricht, in Netherland, at this Symposium of European archivists, has only one crucial meaning for us, archivists from CROATIA, former Yougoslavia - to inform this gremium of what is going on in that awful, dirty war imposed on us, in Croatia:

There is perhaps only one word enough - DEVASTATION, total destruction of many villages, many small towns - in all parts of Croatia.

Bombs are falling even now - when we are sitting and talking about arhivistics - too many people, hundreds, thousands of them, even many children have been killed and tens of thousands wounded civilians more than 200.000 civilian refugees, expelled from their homes and - hundreds of cultural MONUMENTS have been ruined, totally destroyed or just demaged, not without reason, but ON PURPOSE!!

Our ARCHIVAL HERITAGE is being destroyed in many cities, in too many parishes, monasteries, museums and other institutions as well as in private property - and only because of being of CROATIAN ORIGIN!!

OUR CHURCHES are being ruined, just on PURPOSE, to be seen, in the very moment of being bombed by Yugoslav Army tank, on the Belgrade TV - as it was in SARVAŠ, East Croatia!

The main AIM of the communist led regime in Serbia and the totalitarian Yugoslav Army - is to CHANGE definitely, the very roots of our nation, to change the very CULTURE and our civilisation - just maybe similar, as it was in RUMANIA, during communist CEAUSESCU regime - when also, if you remember old villages, towns, sacral and other cultural buildings have been destroyed, and people moved to other regions!! This is the exact picture of what is now going on in Croatia! In small country as it is of 4,5 million people - we have already more than 200.000 refugees (now - in 1992. more than 700.000 op. M. P.) - to make a free territory - free from CROATS! THIS IS GENOCIDE not seen in Europe, after second world war!

Therefore also ARCHIVES, libraries, especially sacral buildings, museums and other are victims of these violent soldiers and their primitive, totalitarian generals trying to annihilate those cultural institutions that survived 50 years of one party undemocratic communist system! Trying to eradicate, if possible, whole nations which are opposed to their aims!

The CROATS are old nation of 13 centuries, living first in a feudal state, independent PRINCIPALITY from 9th century and KINGDOM from the 10th c., being in personal union with Hungary from the begin of 12th c., and with common king from HABSBERG family, from 16th c., but always with a singular statal tradition, with its own feudal Parliament, the Croatian SABOR, with its own autonomy in internal affairs - up to the end of the first world war. For the last more than 70 years we have learned as well as other South Slav nations, as in Slovenia, Bosnia, Macedonia and other nations as Albanians, what is unitarian, not really federal government of a policy predominantly Serbian, always above others, and especially in a totalitarian communist regime, with a totalitarian jugoslav Army!

Therefore, we are appealing to you, to raise your voice NOW, until is not too late - to protect our cultural institutions being memory of our people, of our culture - generally to stop that awful, total war in Croatia - until it takes other parts of former yougoslav Republics, **do raise** your voices on the professional basis - but also in mass media, on TV, in newspapers, everywhere - because EUROPE and European institutions must not only listen with carelessness about terrible events of WAR in Croatia - because as the old saying goes: when your neighbour's house is burning - the next is yours!

Thank you, for your kind attention!

Miljenko Pandžić